

WIE DRAAGT DE AARDE OP HANDEN?

Deborah de Koning & Frank G. Bosman

https://doi.org/10.56675/9789403888224_19

Wie op internet zoekt op thema's als *ecologie*, *zorg voor de aarde* of *moeder aarde* treft vaak een opvallend eensgezinde symboliek aan. Deel van die symboliek is de werldebol. Het beeld van de tweedimensionale werldebol is genomen vanuit de ruimte. Het zien van de hele aarde was precies wat de fotograaf William Anders in de jaren '60 van de vorige eeuw raakte toen hij deel was van de Apollo 8 missie waarbij de mens voor het eerst rond de maan vloog. Vijftig jaar na deze missie, deelde Anders de volgende uitspraak: "We set out to explore the moon and instead discovered the Earth."¹ De afbeelding van de aarde die gefotografeerd is vanuit de ruimte, wordt soms letterlijk rondgedragen op protestborden van klimaatactivisten. Deze afbeelding van de werldebol ligt in het midden van de Schipholvieringen die maandelijks als protest door christelijke klimaatactivisten georganiseerd worden op Schiphol. De activisten vouwen hun handen in gebed rondom deze afbeelding van de aarde en branden er kaarsjes bij (zie afbeelding 1).

¹ Zie: Raptis Rare Books, "Frank Borman Signed 'Earthrise' Photograph", geraadpleegd op 4 maart 2025, <https://www.raptisrarebooks.com/product/frank-borman-signed-earthrise-photograph/>.

Afbeelding 1: Christelijke klimaatactivisten organiseren een viering op Schiphol bij wijze van protest.²

Daar waar er geen letterlijke handen van klimaatactivisten aanwezig zijn bij die werldebol, worden de handen wel vaak bij die werldebol afgebeeld. Op websites die gaan over klimaatverandering krijgt de werldebol vaak gezelschap van één of twee (of soms meerdere) mensenhanden. Soms houden de twee handen de werldebol vast in de handpalmen, als in een tedere presentatie. Soms zweeft de aarde op of tussen de handen, die de bol beschermend lijken te omvatten. De boodschap lijkt eenvoudig en eenduidig: wij, de mensen, moeten de wereld waarop wij wonen, ons “gemeenschappelijke huis,” zoals paus Franciscus dat in de *Laudato Si’* encycliciek noemt, beschermen tegen de naderende ondergang, een ondergang die de mens zelf in gang gezet heeft.³

Maar de symboliek is bij nader inzien toch wel ingewikkelder. Van wie zijn die handen eigenlijk? En wat doen die handen? Ze lijken de aarde op handen te dragen. Het is zelfs een uitdrukking in het Nederlands: iets of iemand op han-

² Zie: <https://www.christianclimateaction.nl/agenda/acties/schipholviering/> geraadpleegd op 4 maart 2025.

³ Zie: *Laudato Si’* Alliantie Nederland, “Welkom”, geraadpleegd op 4 maart 2025, <https://laudato-si.nl/>.

den dragen.⁴ Het betekent iets of iemand vereren. Zoals zoveel uitdrukkingen komt ook deze uit de Bijbel, om precies te zijn uit het Bijbelboek Psalmen. In Psalm 91 schrijft de dichter over de bescherming die God geeft aan zijn dienaren. “Al vallen er duizend aan je linkerzijde en tienduizend aan je rechterhand, jou zal niets overkomen,” staat er in vers 7. En enige regels later, in vers 11 en 12: “Hij vertrouwt je toe aan zijn engelen, die over je waken waar je ook gaat. Hun handen zullen je dragen, je zult je voet niet stoten aan een steen.”⁵ Het is hier God die – via zijn engelen – de (gelovige) mens op handen draagt.

Het onderwerp wordt – letterlijk – opnieuw enkele eeuwen later opgenomen in de Bijbel in het Nieuwe Testament. Drie van de discipelen van Jezus die ook de vermeende auteurs van gelijknamige Bijbelboeken zijn – Marcus, Matteüs en Lucas – vertellen dat Jezus, na zijn doop in de Jordaan, zich voor veertig dagen in de wildernis van de woestijn terugtrekt. Het aantal dagen verwijst naar de veertig jaren die het Joodse volk in de woestijn doorbracht om vanuit de Egyptische slavernij het door God beloofde land te bereiken (zoals het Bijbelboek Exodus verhaalt). Jezus’ leven in de evangeliën spiegelt de lotgevallen van Israël. In de woestijn krijgt Jezus bezoek van de duivel, die hem probeert te verleiden af te zien van zijn ultieme loyaliteit aan God, een loyaliteit die hem uiteindelijk naar het kruis van Goede Vrijdag leidt.

Om Jezus te verleiden citeert de duivel graag uit de Hebreeuwse Bijbel, waaronder ook uit Psalm 91 en dan precies vers 12 over het op handen dragen. We volgen de versie zoals weergegeven in het Bijbelboek Matteüs (4:5-6):

Vervolgens nam de duivel hem mee naar de heilige stad en zette hem op het hoogste punt van de tempel. Hij zei tegen hem: Als u de Zoon van God bent, spring dan naar beneden. Want er staat geschreven: “Zijn engelen zal hij opdracht geven om u op hun handen te dragen, zodat u uw voet niet zult stoten aan een steen.”

⁴ Zie: Digitale Bibliotheek voor de Nederlandse letteren, “819. Op de handen dragen (iemand -)”, geraadpleegd 4 maart 2025, https://www.dbnl.org/tekst/stoe002nede01_01/stoe002nede01_01_0826.php.

⁵ Bijbelcitataten zijn ontleend aan de Nieuwe Bijbelvertaling (NBV). Zie: De Bijbel, “Psalmen 91”, geraadpleegd op 4 maart 2025, <https://www.debijbel.nl/bijbel/NBV/PSA.91>.

Jezus reageert met een tegencitaat uit het oudtestamentische Bijbelboek Deuteronomium 6:16: “Er staat ook geschreven: ‘Stel de Heer, uw God, niet op de proef.’” Als Jezus alle drie de verleidingen heeft doorstaan, verhaalt Matteüs dat de duivel hem met rust liet “en meteen kwamen er engelen om voor hem te zorgen.” Het zijn dezelfde engelen als uit de eerdergenoemde Psalm 91. Het is wederom God die – via zijn engelen – de gelovige mens op handen draagt.

Terug naar het symbool van de aarde en de twee handen. Er is nog een uitdrukking in het Nederlands, iets of iemand in de hand houden. Als je iets of iemand in de hand houdt, heb je er controle over. Tijdens Kerstmis zingen we niet voor niets: *He’s Got the Whole World in His Hands*. Dat het dan niet over de Kerstman gaat, maar over de christelijke God weten dan niet veel mensen meer. Het is een traditionele Afrikaans-Amerikaanse *spiritual*, meer dan honderd jaar geleden voor het eerst gepubliceerd.

Met de huidige klimaatproblematiek in het achterhoofd, werd recent een aantal christelijke muzikanten en liedschrijvers geïnspireerd om het beeld van de op handen gedragen aarde te gebruiken voor een lied. De *Schrijvers voor Gerechtigheid* brachten in de zomer van 2023 een album met scheppingsliederen uit waarin de beeldspraak van “de aarde op handen dragen” bezongen wordt:

Laat ons kijken naar de aarde
Door de ogen van de Maker,
Tot wij in ons doen en laten
Haar met alle liefde, alle dagen
Op handen dragen.

In dit lied wordt de mens opgeroepen om naar de aarde te kijken zoals God dat doet. Vermoedelijk wordt dit in de figuurlijke betekenis van het woord bedoeld, namelijk “met ontferming of bewogenheid kijken.” Maar we kunnen het ook letterlijker opvatten: de mens neemt de aarde waar vanuit de positie van God – vanuit het universum. De mens komt hier op een bijzondere positie terecht, namelijk op afstand van de aarde. Dit is de positie van God van wie wordt aangenomen dat die vanuit de hemel alles overziet. Het overzien van het totaalplaatje op afstand opent de ogen van de mens en brengt een verantwoor-

delijkheid met zich mee namelijk, het zorg dragen voor de aarde.

Deze verantwoordelijkheid komt ook heel fraai terug in de traditie van de *Globus cruciger*, in het Nederlands bekend als de rijksappel. Een rijksappel is een bol, die de wereld voorstelt, met er boven op een christelijk kruis. Samen met de scepter en de kroon is het één van de meest bekende symbolen van keizerlijke of koninklijke macht. Menig monarch en keizer heeft zich op een schilderij laten vereeuwigen met de rijksappel in de hand. Zelfs Jezus Christus wordt in de christelijke kunst afgebeeld met een dergelijke rijksappel in zijn hand (zie afbeelding 2). De afbeelding wordt de *Salvator Mundi*, de “verlosser van de wereld” genoemd en verbeeldt dat Christus de macht heeft gekregen over de hele wereld.” *He’s got the whole world in his hands*.

Afbeelding 2: Christus als *Salvator Mundi*.⁶

⁶ Zie: Historiek, “De ets van Wenceslaus Hollar”, geraadpleegd op 4 maart 2025, <https://historiek.net/wp-content/uploads-phistori/2017/11/De-ets-van-Wenceslaus-Hollar.jpeg>.

Inmiddels is het vasthouden van de wereldbol overigens niet meer voorbehouden aan heersers. Op de instructiekaart voor een “heling van moeder aarde”-ritueel – dat alleen maar ook met familie of vrienden uitgevoerd kan worden – wordt het volgende ritueel voorgesteld:

Je staat op een mooie plek
In jouw tuin, aan zee, in het bos
Je vormt met je handen een kommetje
Bedenk
Dat de aarde in jouw kommetje ligt
Stuur naar ieder gebied waar jij
Voelt dat er liefdevolle aandacht nodig is
Energie⁷

Nog een keer terug naar de mensenhanden die de aarde dragen, het moderne symbool voor zorg voor de aarde. Van wie zijn die handen? En wat symboliseren die handen nu eigenlijk precies? De handen kunnen zorg en heerschappij voorstellen. En de handen kunnen van een mens of van God zijn. Het beeld van de aardbol in de hand levert een paradox op. De beschermende handen behoren bij het discours van de huidige klimaatcrisis. De mensen hebben de aarde uitgeput en in toenemende mate onleefbaar gemaakt. Het is aan de mens om daar een einde aan te maken. We moeten onze verantwoordelijkheid nemen en de aarde beschermen tegen nog meer gewelddadigheden.

Maar tegelijkertijd kent het klimaatdiscours ook een stroming die om menselijke bescheidenheid roept. De mens is niet langer het middelpunt van het universum, maar slechts een diersoort onder zovele andere soorten. Dit wordt ook wel het einde van het antropoceen genoemd, het einde van de mens als dominante soort, die al het andere leven op aarde aan zich onderworpen heeft. De mens die begrijpt dat hij/zij in harmonie leeft met alles en allen om zich heen. De mens is binnen die stroming niet de eigenaar van de wereld, niet eens meer de rentmeester uit de protestantse traditie, maar een onderdeel van een veel grotere symbiose wiens rol uiteindelijk maar beperkt is.

⁷ Deze instructies werden geleverd bij een kristallen beeldje van de aardbol die op handen gedragen wordt. Dit beeldje was te koop op webwinkel Lumeria: Lumeriawinkel - Lumeriawinkel geraadpleegd op 11 maart 2025.

Het bekende symbool van een op handen gedragen aarde betekent echter niet het einde van de menselijke verantwoordelijkheid, maar kan ook een bevestiging ervan uitdrukken. Zoals God zijn engelen zond om de gelovige te behouden voor pijn en gevaar, zo moet de mens de aarde beschermen tegen alle gevaren. Maar dat beschermen en behouden gaat alleen maar als je ook de macht hebt om die bescherming te realiseren, zoals de met rijksappel gesierde koningen en keizers – inclusief Christus zelf. In het symbool waarin de aarde op handen gedragen wordt, kunnen de handen van mensen gezien worden als goddelijke handen, waarmee de mens zelf God wordt. Dat is weliswaar deel van de traditionele christelijke antropologie, maar wordt in het klimaatdiscours juist geproblematiseerd. De mens moet juist van zijn troon af. De paradox is echter dat de mens alleen iets kan doen juist omdat ie op een troon zit, het “werk van zijn handen” kan overzien en er verantwoordelijkheid voor kan nemen.⁸

Bronnen

De Bijbel. “Psalm 91”. Geraadpleegd op 4 maart 2025, <https://www.debijbel.nl/bijbel/NBV/PSA.91>.

Digitale Bibliotheek voor de Nederlandse letteren. “819. Op de handen dragen (iemand -)”. Geraadpleegd 4 maart 2025, https://www.dbnl.org/tekst/stoe-002nedeo1_01/stoe002nedeo1_01_0826.php.

Historiek. “De ets van Wenceslaus Hollar”. Geraadpleegd op 4 maart 2025, <https://historiek.net/wp-content/uploads-phistori/2017/11/De-ets-van-Wenceslaus-Hollar.jpeg>.

Laudato Si’ Alliantie Nederland. “Welkom”. Geraadpleegd 4 maart 2025, <https://laudato-si.nl/>.

Raptis Rare Books. “Frank Borman Signed ‘Earthrise’ Photograph”. Geraadpleegd op 4 maart 2025, <https://www.raptisrarebooks.com/product/frank-borman-signed-earthrise-photograph/>.

⁸ Deze licht gewijzigde bijdrage is op 18 augustus 2023 verschenen als blog op: <https://www.religionclimate.org/nl/blog/blogs-1/wie-draagt-de-aarde-op-handen-13>.